

עברי אנוכי

הרצל והיהדות

משרד ראש הממשלה
המועצה הציבורית להנצחת
זכרו של בנימין זאב הרצל

ההסתדרות הציונית העולמית
World Zionist Organization

עברי אנזכי הרצל והיהדות

"הננו עם אחד, עם אחד אנחנו."
ב.ז. הרצל, נאום בקונגרס הציוני הראשון

"ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ..."
דברי הימים א' יז; כא

"הוא לא לימדנו תורת משה, אך הוא
לימדנו לומר שתי מלים, בהזדמנויות
כאלה אשר לפניו - לא העזנו ולא יכר
לנו לאמרן: עברי אנכי!"
הרב אליהו אברהם קפלן

החוברת שאתם מחזיקים בידיכם לא הייתה אמורה להפתיע אתכם. העדויות והציטוטים המובאים בה מעולם לא היו תחת צו איסור פרסום. הם היו גלויים לעין כל בנאומיו, ביומניו ובכתביו השונים של מחבר "מדינת היהודים". אלא שלמרות זאת, הצגתו של הרצל בשונה מדמות היהודי המתבולל שרק מכורח האנטישמיות נאלץ לכנס קונגרסים ולחולל מהפכה שלא הייתה כדוגמתה בעולם היהודי לא מפסיקה לעורר תגובות שבין חוסר אמון לתימהון גמור. "תגיד לי מי הוא הרצל שלך, ואני אגיד לך מי אתה", התלוצץ איתי ד"ר יצחק וייס, מחבר אחת הביוגרפיות המקוריות והמפתיעות ביותר על מייסד התנועה הציונית. אולי נוח לנו לצייר אותו בצלמנו וכדמותנו או לפחות לשמור על הרצל צפוי ותחום היטב שלא חורג בשום פרט מתבניות היהודי המוכרות לנו. איש הרי לא אוהב כשמעררים לו את תבניות החשיבה שדרכן הורגל לפענח את המציאות. אך אם כל זה, דבר מה בכל זאת לא נותן מנוחה. ואם לאו, כיצד להסביר שלמעלה מ-120 שנה אחרי הקונגרס הראשון בבאזל ו-114 שנה אחרי הסתלקותו של הרצל, ספרים חדשים עליו מתפרסמים חדשות לבקרים ודמותו לא מפסיקה לסקרן ולהסעיר? נראה שהתשובה פשוטה: אחרי כל החקירות וההסברים, עוד לא עמדנו על סוד דמותו ועל סוד הצלחתו, והרי שניהם כרוכים זה בזה. כיצד הצליח הרצל לחולל בפחות מעשור תמים מפנה בעל המימדים וההשלכות האדירים ביותר בתולדות עם ישראל? הייתכן שאדם כל כך צפוי ושגרתי יביא למאורע שאיש מאנשי המדע לא ציפה ואף רבים מאנשי התורה לא שיערו? נראה שטרם תמה המלאכה וטרם נאמרה המילה האחרונה, וזמן רב עוד ילוו אותנו השאלות והתשובות החלקיות על סוד דמותו של הרצל. דרך ההתחקות אחר זהותו נתחקה גם אחר זהותנו.

ראיון עם ד"ר יצחק וייס, מחבר הספר "הרצל: קריאה חדשה"

אליעזר שרגורודסקי < "יהודי מתבולל ששב לעמו אך ורק בגלל האנטישמיות" – כך רואים רבים מאוד את הרצל. כתבת ספר, פרי מחקר של שמונה שנים, כדי להפריך טענה זו, אך השאלה עדיין נשאלת.

יצחק וייס < השאלה נשאלת כל עוד לא יודעים את העובדות. יהדותו הייתה יקרה לו מאוד. ואולם יש דבר עוד יותר חשוב: יהודי מתבולל לא מרגיש שגורל עמו קשור אליו, לא מצר צרתו ולא שמח בשמחתו. הרצל הרגיש כאבים פיזיים ממש מסבל עמו. בשנת 1895 הוא כותב לסופר היהודי האוסטרי ארתור שניצלר: "מה שגורם לי להאמין שאני עושה את הדבר הנכון הוא שלרגע לא חשבתי על ספרות, אך ורק על אנשים שסובלים". והוא ממשיך ביומניו: "לא פעם תפסתי את עצמי מתייפח בבכי על סבל עמי" ובמקום אחר: "אין לי עוד זמן. כבר בזבזתי 13 שנה". (עמ' 53)

הרב אלקלעי כתב שההבנה של המושג "תשובה" השתבשה ושמשמעותו האמיתית היא התכנסות ושיבה אל הארץ. סבו של הרצל, שמעון לייבל, היה גבאי וחזן בימים הנוראים בקהילה של הרב אלקלעי בזמלן. השפעת הסבא ניכרת על הבן. הרצל התחיל לממש את תוכנית הרב אלקלעי הלכה למעשה. כך לא מתנהג יהודי מתבולל.

א"ש: אז אפשר לומר שהרצל הגיע לרעיון הציוני באופן טבעי כמעט, מהחינוך בבית ועד "מדינת היהודים"?

י"ו: לא. כל הסבר טבעי ורציונלי אין בו כדי להסביר את מה שהתרחש אצל הרצל. בקושי שנה לפני פרסום "מדינת היהודים" הרצל צופה במחזה מאת בנו של אלכסנדר דיומא, "אשתו של קלוד". גיבור הספר, יהודי בשם דניאל, מתכנן להחזיר את אחיו אל ארץ אבותיהם. הרצל כותב בעיתונו Neue Freie Presse

הציונות היא התשובה אל היהודיות, עוד לפני השיבה אל ארץ היהודים.
(נאום הרצל בקונגרס הציוני הראשון, תשל"ח)

ביקורת חריפה מאוד: "אין היום דבר בין היהודים לבין מולדתם ההיסטורית. ואם היו חוזרים אליה, היו מגלים למחרת שמזמן הפסיקו להיות עם". לא עוברת שנה והרצל מצהיר: "אנחנו עם אחד, עם אחד". בתוך שנה – מהפך מוחלט! כיצד להסביר זאת? הלכתי לחפש במכתביו שכתב באותה תקופה ומצאתי התכתבות ארוכה בינו לבין הסופר היהודי ארתור שניצלר. הרצל מדבר בין השאר על המחזה "הגטו החדש" שזה עתה כתב ועל האפשרות להעלותו בתיאטרון. ופתאום – שינוי דרסטי, כל הנושא הספרותי מפסיק להעסיק אותו, כאילו לא קיים עוד. הוא מתחיל לדבר במונחים של התגלות, של הסנה הבווער, של חוויה שלא מן העולם הזה, וההתכתבות נפסקת.

---

1. ראה פירושו לפסוק "שמע ישראל ה' אלוקינו ה' אחד": הפסוק הזה הוא סוד הגאולה העתידה. שמע הוא לשון קיבוץ, כמו וישמע שאלו את העם; רוצה לומר תחילת הגאולה היא שמע ישראל, שייקבצו ישראל באגודה אחת ובעצה אחת ...

//////

" בהיותי ילד עשה עליי הסיפור של יציאת מצרים, כפי אשר שמעתיו מפי המורה בבית-הספר היהודי וכפי אשר קראתי אחרי כן בעצמי בספר את הנסים והנפלאות של יציאה זו, רושם עמוק עד מאוד. על כן היה הדבר לפלא בעיני, וגם צר היה לי על זה – על שהמורה מספר את דבר יציאת העם לחירות מבית עבדים, מיד מעניהם ונוגשיהם, בדברים כל כך יבשים וקרים. הסתכלתי בפני המורה בשעה שהוא מספר על דבר את ישראל ממצרים, משיעבוד לגאולה, מאפלה לאורה – והנה הם, הפנים האלה, שוקטים ונינוחים. באופן כזה מספרים רק על ענייני יום-יום, שאינם מעלים ואינם מורידים. אין זאת, אמרתי בלבבי, כי אם דברים שלא היו ולא נבראו אלא לענות בהם נפש ילדים כמוני..."

" אולם בהיותי כבן שתיים עשרה שנה נזדמן לידי ספר אשכנזי אחד - את שם הספר אינני זוכר כיום - ובו קראתי במקרה על אודות משיח מלך ישראל, אשר רבים מהיהודים גם בדורות אלה מחכים אליו בכל יום שיבוא, והוא יבוא כעני רוכב על החמור. (...) לבי נתמלא צער וגם געגועים בלתי ברורים. לא ידעתי בעת הראשונה על מה אני מצטער ועל מי אני מתגעגע. והנה באחד הלילות, בעלותי על משכבי, עלה פתאום על לבבי זכרון הסיפור של יציאת מצרים.

הסיפור ההיסטורי של יציאת מצרים והאגדה על אודות הגאולה העתידה לבוא על ידי מלך המשיח עלו בלולים בדמיוני. העבר והעתיד, - הכל היה בעיני לאגדה יפה ומלאת קסם, למן שירה רוממה ונהדרה. ובמחוי נולד אז הרעיון לכתוב פואימה על אודות מלך המשיח. לילות אחדים לא נתן לי רעיוני זה לעצום את עיני. בושתי לספר לאיש הרהורי לבי על דבר מלך המשיח. ידעתי כי ילעגו לי ויקראו: "הנה בעל החלומות!" אך במעמקי נפשי, כפי הנראה, נתרקמה האגדה הלאה, גם שלא מדעתי. והנה באחד הלילות חלמתי חלום נפלא: מלך המשיח בא, והוא זקן מלא הוד ותפארת, ויקחני על זרועותיו וידאה אתי על כנפי רוח. על אחד העננים המלאים זוהר פגשנו בתמונתו של משה רבנו (קלסתר פניו היה דומה לפני משה, החצובים שיש, אשר עשה מיכל אנג'לו. מילדותי הייתי אוהב להתבונן בציורי הפסל הזה). ומשיח קרא למשה: אל הילד הזה התפללתי! ולי אמר: לך ובשר ליהודים, כי עוד מעט ובוא אבוא וגדולות ונפלאות אעשה לעמי ולכל העולם! - הקיצותי, והנה חלום. את החלום הזה שמרתי בלבבי, אך לא ערבתי לספרו לאיש.

(ראובן בריינין, חיי הרצל, עמ' 16, מצוטט אצל יצחק וייס, הרצל - קריאה חדשה, עמ, 108)

//////

א"ש < אני שואל אותך על הרצל ועל התנועה הציונית ואתה כל הזמן מעלה אסוציאציות מן החומש והמדרשים. אתה באמת רואה את הרצל כדמות מן התנ"ך?

י"ו < לגמרי. בהיסטוריה האנושית בת אלפי השנים אין דבר שמתקרב למה שקרה להרצל - עם שחוזר להתאחד מכל קצווי תבל אחרי כמעט אלפיים שנות גלות ופיזור, מתכנס לקונגרסים כדי לשוב ולהתאחד בארץ אבותיו. המקרה הדומה היחיד הוא יציאת מצרים. כשם שיציאת מצרים הייתה סתירה וניגוד לכל כללי ההיסטוריה והעולם כפי שהתרגלו אליו עד אז, כך לפני 120 שנה הייתה הצלחת הציונות יציאה מגדרות ההיסטוריה האנושית ומיצריה. הרצל מודע לזה היטב וחוזר ומדגיש זאת. בשנת 1895 הוא כותב לעיתון היהודי The Jewish Chronicle על רעיון עתיק יומין - קיבוץ גלויות - שהוא מקור כוחו של העם שמעולם לא ויתר עליו, אפילו ברגעיו הקשים ביותר. "כמה מפליא שאנו היהודים חלמנו את חלום המלכים הזה לאורך כל ליל הגלות שלנו". בהמשך מפרש הרצל מהו החלום: יציאת מצרים ותחיית מדינה יהודית.

א"ש < מה הרלוונטיות של הרצל לנוער יהודי בארץ ובעולם, זה המתחזק וזה המתבולל? מה הרצל יכול לומר להם?

י"ו < הרצל מעמיד את היהודי מול זהותו היהודית. הוא פונה אליו בשאלה פשוטה: "אתה יהודי, את יהודיה?" לא במובן הדתי של שמירת מצוות אלא ברמת הזהות. עד היום הרצל יכול לשמש דוגמה לאדם שעבר את התהום בין האמירה שהעם היהודי כבר איננו, לבין הכמעט שבועה כי "עם אחד אנחנו". הרצל חשף זהות יהודית שפורצת כל הגדרה מקובלת גם אז וגם היום. אין פלא אפוא שהקונגרס הפך לבמה היחידה שבה התכנסו, דיברו ופעלו יהודים משכילים וחרדים, אשכנזים וספרדים, יוצאי מזרח ומערב אירופה, יהודים מכל החוגים. החזון שהוא הציב שבר את המחיצות והוציא את היהודים מהגטו ומהקלויז שלהם.

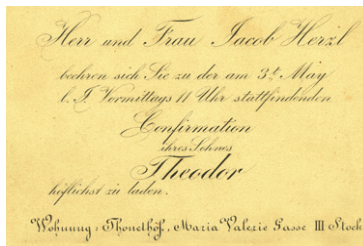
א"ש: ומה באשר ליהודים בארץ?

י"ו: יש משפט מפורסם שהרצל אמר בקונגרס הציוני הראשון שלא תמיד מבינים אותו נכון: "השיבה ליהודיות קודמת לשיבה לארץ". רבים תרגמו יהודיות כיהדות במובן של דת. זה לא נכון. כשהרצל רוצה לדבר על יהדות, הוא קורא לה דת יהודית. במילה יהודיות הוא התכוון לזהות יהודית. במלים פשוטות הוא רצה לומר שהחיבור לארץ ישראל נעשה באמצעות הזהות היהודית. בלי זהות יש ניתוק. זהו מסר חשוב מאוד גם לימינו אנו.

א"ש: מה לדעתך הוא היה עונה לטענה הנפוצה שהיום המדינה היהודית צריכה להתיישר לפי עקרונות ליברליים, קוסמופוליטיים בלבד?

י"ו: הרצל האמין במסר הציונות לעולם, אך סלד מקוסמופוליטיות נטולת שורשים לאומיים. הוא קרא להגשים את הזהות היהודית בכל תחום ומישור, וכך כתב: "מדינת היהודים היא צורך העולם, אין האידיאל הציוני שולל את הרעיונות ה"הומאניים" של אהבת האנושות הכללית; הוא כולל אותם. אלא שאין אנו רוצים להיות קוסמופוליטיים חסרי זהות, אלא להודות בלאומיותנו בשעה שאנו מטפחים את העקרונות הנעלים ביותר של ההומניזם... אנו רוצים להיות נאמנים לעצמנו; אז גם יאמינו לנו יותר."²

הרצל ידע לחבר לא רק בין האנשים אלא גם בין הרעיונות והאידיאלים שיש שיציגו אותם כמנוגדים. גם המסר הזה עודנו תקף ביותר.

2 ב"ז. הרצל, "כתבי הרצל" כרך ז, בתוך י' וייס, הרצל - קריאה חדשה, ידיעות אחרונות, תל אביב 2008, עמ' 93.

פרשיות דרכים בדרך מבודפשט לבאזל

היום קשה מאוד להעלות על הדעת מציאות שכזו, אך במקום ובזמן שבהם הרצל בא לעולם לא היו יהודים, או ליתר דיוק, לא היו יהודים שראו את עצמם ככאלה, משכילים כאורתודוקסים. יהודים הגדירו את עצמם כאוסטרו-הונגרים, צרפתים, גרמנים בני דת משה. כדברי לזאר איזידור, הרב הראשי של פריז בשנת 1852: "הוכחנו שאנחנו ראויים לחירות, ראויים לתואר אזרח, וכי אנחנו יכולים להיות גם יהודים וגם צרפתים. העם היהודי מת, הרעיון הלאומי שלו מת, אך מה שלא מת ולעולם לא ימות הוא רוח היהדות, עקרונותיה ואמיתותיה, נצחיות כסלע מחצבתנו, הר סיני."

עקרונות המהפכה הצרפתית ואורך הגלות גרמו לניתוק בין היסוד הלאומי וזה הדתי בזהות היהודית. כך היה המצב בארצות מרכז ומערב אירופה, ודאי בבודפשט ובווינה, שתי הערים שבהן גדל ולמד הרצל.

בבית: בבית מדברים גרמנית ומאמינים בהשכלה רחבה ובערכים המודרניים והליברליים. האימפריה הגרמנית שזה עתה התאחדה (1871), מעצמה מדינית ותרבותית כאחד משמשת מוקד ההתפעלות בבית הרצל. האבא יעקב, חבר בקהילה יהודית, פוקד את בית הכנסת בחגים, יחד עם בנו. הרצל לומד בבית ספר יסודי יהודי, חוגג בר מצווה בעלייה לתורה, קריאת ההפטרה ונאום. עוד דמות שללא ספק השפיעה על הרצל הצעיר היא סבו, שמעון לייבל הרצל, המשמש חזן וגבאי בקהילת זמלין (סרביה דהיום) בקהילה של הרב יהודה אלקלעי, ממבשרי ציון.

ב-1882 מופיע ספרו של אידאולוג אנטישמי גרמני אייגן דיורנינג, "השאלה היהודית כשאלה של גזע, מוסר ותרבות". הרצל רושם ביומנו: "כיצד יכול דיורנינג שלא להתפעל מדבקותו האמיצה של העם [היהודי] לאורך כל נידודיו באמונתו בקב"ה?"

ב-1883 הרצל לומד משפטים באוניברסיטת וינה וחבר באגודת הסטודנטים הגרמנים "אלביה": ערב זיכרון במרץ 1883 לכבוד המלחין הגרמני האנטישמי

ריכארד וגנר. הרצל, דמות מוכרת באגודה ונושא בה את הכינוי טנקרד, על שם אחד ממפקדי הצלבנים בארץ הקודש, לא נמצא בערב הזיכרון. באותו ערב נשמעים נאומים אנטישמיים אשר זוכים לפרסום בתקשורת והדבר נודע להרצל. למחרת האירוע הרצל מודיע על פרישתו מהאגודה וכותב:

”הצטערתי כשנודע לי מן העיתונות שהטקס לזכרו של ריכארד וגנר... הפך להפגנה אנטישמית. העדר מחאה כמוה כשותפות לדבר עבירה.”

(שם. עמ' 44)

ב-1892 הרצל משמש כתב העיתון Neue Freie Presse בפריז. הוא מתייחס לראשונה בעיתון לסוגיית האנטישמית המשתוללת בצרפת: ”לאנטישמים הצרפתים יש יותר לב מאשר למיתיהם בארצות אחרות... הם מוכנים להודות בכך שגם היהודים בני אדם. אם יהודי מגיע על ידי רוב עורמתו הטבעית לידי כך שישליך נפשו מנגד מתוך עמדה של אצילות ואבירות, הוא יזכה למלמולי תמיכה ארועים... ודאי שיהודי אינו יכול לדרוש יותר מבלי להראות חצוף.”

(שם. עמ' 45)

שנתיים מאוחר יותר, הרצל כותב מחזה בשם ”הגטו החדש” שבו הוא מנסח מעין דיאגנוזה של ה”בעיה היהודית” והאנטישמיות באירופה שלאחר מתן שוויון זכויות ליהודים. גיבור הספר, עורך דין יהודי, יעקב סמואל, לא מוכן להבליג מול פגיעה בכבוד עמו. הוא נפצע אנושות בדו-קרב נגד האנטישמי שפגע בו. בנשימותיו האחרונות הוא אומר: ”אחיי, יהודים, הם לא יתנו לכם לחיות עד שלא תלמדו למות. רוצה אני החוצה!... החוצה - אל מחוץ לגטו.”

(שם. עמ' 70)

מקובל לייחס את ההתפכחות של הרצל והתעוררותו אל זהותו היהודית למשפט דרייפוס, אך כפי שראינו השאלה היהודית הטרידה אותו רבות בצמתים שונות לאורך חייו הרבה לפני הפרשה המפורסמת. יתרה מזו, על אף שהוא מתגורר בפריז וכותב ממנה בזמן המשפט, הרצל לא מזכיר אף לא פעם אחת את הפרשה לא במאמריו בעיתון ולא ביומנו האישי.

יוצא איפא שהשאלת היהודית העסיקה את הרצל מגיל צעיר. בכל שלב בחייו זימן לו הגורל או ההשגחה פרשיות דרכים שבהן נאלץ לבחור בין שתיקה והתעלמות לנקיטת עמדה. בכל פעם ובכל עת מבחן הרצל הכריע לטובת זהותו היהודית ופנה לכיוון עמו, גם כשהדבר היה כרוך במחיר חברתי ומקצועי.

אך האם תמיד היה כה עקבי? יש שיטילו ספק בכך.

שתי סוגיות לפחות ראויות להתייחסות מיוחדת בהקשר זה. הבולטת וה"מבישה" במיוחד היא התכנית "להתנצרות קולקטיבית" של יהודי וינה. היא זוכה לפופולאריות מיוחדת אצל אלה החפצים להציג את הרצל כאויב היהדות והעם היהודי. משמיעת דבריהם אפשר להתרשם שהרצל, כמו אחרון המשומדים, הגה, יזם, קידם וכמעט הגשים תכנית התנצרות המונית. האמת, כמובן, אחרת לגמרי. אלמלא ספרו של סטפאן צוויג, "עולם האתמול", שראה אור ב-1944, איש כנראה לא היה יודע דבר על הסוגיה. הסופר היהודי אוסטרי מצטט בספרו קטע מיומניו של הרצל שבהם המנהיג הציוני מציין רעיון, אחד מני רבים, שחלף במוחו בשנת 1893, שנתיים לפני המהפך הציוני. בכנות מוחלטת הוא משתף את הקורא העתידי בלבטיו ולא מעלים מעיניו אפילו הפנטזיות ההזויות ביותר, כמו הרעיון לנצר את יהודי וינה במסגרת הסכם עם האפיפיור שבו האחרון יתחייב לצאת במאבק באנטישמיות באירופה. הפרסום שניתן למחשבה חולפת זו 50 שנה אחרי שהזכרה על ידי סופר שהתכוון לטובה, הפך אותה לתחמושת קטלנית בידי אלה שהציונות לצנינים בעיניהם גם היום. כך הפך וידוי אישי ברעיון חולף שמת מייד עם לידתו, למזימה זדונית. אכן, מזימה זדונית, רק לא של הרצל, אלא של אלה שאצלם מטרת השמצתו הכשירה את כל האמצעים. לו הרצל היה כאן כדי להגיב, : "ודאי לא היה מופתע כפי שלא הופתע בשאר המקרים שבהם דבריו עוותו או הוצאו מהקשרם." (ציטוט).

מקרה נוסף, ידוע לא פחות, נוגע לתכנית אוגנדה (מערב קניה דהיום) שעלתה בקונגרס השישי ב-1903. יש שהרחיקו וטענו שארץ ישראל מעולם לא הייתה באמת חשובה בעיני הרצל שראה בה לכל היותר ערך פונקציונאלי, ולראייה ב"מדינת היהודים" ארגנטינה מוצגת כיעד הגירה מועדף במקביל לארץ ישראל. לאור כל אלה חשוב להדגיש את היחס המיוחד, נשמתי ממש, שרחש הרצל לארץ

הרבנים יהיו הראשונים, אשר יבינו לחפצנו ומטרתנו. המה ראשונה יקדישו את כחם לנו וזמנל הבמות יטיפו את לקחם להלהיב את לבות העם. לא נחוץ לקרא אספות ולהרבות להג, אך בעת התפלה יעשו זאת. וכן נכון לעשות. הלא את אחדותנו התולדית אין אנו מוצאים עוד, אלא באמונת אבותינו בלבד. והתפלל ישראל אל אל-היו בעדנו, בעד כל העם.

(מדינת היהודים, עמ' 50)

ישראל. ארץ אבותינו, ציון אימנו, ארץ שאיננו צריכים לתור כדי לאהוב, אלה אך מקצת התארים שבהם מכנה הרצל את ארץ ישראל. כבר ב-1895 הוא כותב למשפחת רוטשילד: "אני מחדש את מסורת אומתנו שכפאה באמצע. אני מביא אותם אל הארץ המובטחת". (שם. עמ' 156) אם כך, אז מניין ארגנטינה? התשובה פשוטה והיא נובעת משיקולים מדיניים – האופציה הארגנטינאית משפרת את הסיכויים במשא ומתן מול התורכים: "בחוברת שלי הצעתי את ארגנטינה, בנוסף על פלסטינה, כאופציה טריטוריאלית. למה? (...) אסור שאנשי קונסטנטינופול יחשבו שליבותנו קבועים אך ורק בפיסת קרקע טורקית, ואם כך הם יכולים לדרוש תמורתה סכומים מרקיעי שחקים." (שם, עמ' 172) ואוגנדה? כאן הסיבה אחרת – פיקוח נפש לאומי כפשוטו. באפריל 1903 מתחולל בקישינב פוגרום שלא היה כמותו בדורות האחרונים ושמבשר רעות לחמישה מיליון יהודים שחיים בתחום המושב ברוסיה. הסולטן בקושטא לא מוכן לאפשר את מימוש התכנית הציונית בארץ ישראל. הזמן דוחק והרצל מבין שבמקביל להמשך המאמץ להשגת צ'ארטר על ארץ ישראל, עליו להציע פתרון זמני לטווח קצר ליהודים שנסקפת סכנה ממשית ומיידידת לחייהם ברוסיה. זה הרקע לתכנית אוגנדה. הרצל לא מוכן לקרוא לה אפילו "מקלט לילה" כפי שקרא לה נורדאו, לכל היותר "פרוסת לחם". התכנית גורמת לרעידת אדמה בקונגרס. על אף שההצעה שעולה להצבעה מדברת רק על שליחת משלחת לבחינת המקום, התנועה הציונית על סף פיצול. בנאומו הרצל נשבע שהתכנית במזרח אפריקה לא באה בשום פנים ואופן במקום ארץ ישראל: "אם אשכחך ירושלים, תשכח מימיני הוא זועק מעל הבמה והצירים מאמינים לו: "עד היום, נזכר ז'בוטינסקי, נדמה לי כי עוד מצלצל קולו באזני כשהוא נשבע לפני כולנו "אם אשכחך ירושלים..." האמנתי לשבועתו: כולם האמינו. אבל הצבעתי נגדו." התכנית נגנזה, המתנגדים הכירו בטוהר כוונותיו של הרצל שמעולם לא סר מנאמנותו לארץ ישראל, אך הוויכוח פילח את ליבו. הרצל הלך לעולמו זמן קצר אחרי ועידת הפיוס שהחזירה את האחדות בתוך התנועה הציונית.

רבנים מדברים על הרצל ועל פועלו

לעתים נוצר הרושם שהרצל והתנועה הציונית נתקלו בחומה בצורה של התנגדות מצד הרבנים. יש שפירשו את הציונות כמרד בשלושת השבועות ובגלות שהקב"ה כביכול גזר על העם; אחרים התנגדו כי לא ראו כל סיכוי להצלחתה; היו שראו ראו בציונות איום להגדרת היהדות בתור דת שכן היא הציע אלטרנטיבה לאומית ותרבותית לתורה; היו כאלה שמצאו בה סממנים של שבתאות; התנועה הרפורמית והרבנים האורתודוכסים בגרמני אפילו חברו יחד (לראשונה!) כדי להתנגד לקיום הקונגרס הראשון במינכן. עם זאת, רבים אחרים, גדולים ורמים, ראו את המהפכה הציונית באור שונה לגמרי. נביא כאן דוגמאות אחדות בלבד.

הרב צבי יהודה קוק

הרב' צבי יהודה קוק היה מדגיש את העובדה שמוצאו של הרצל היה ספרדי, וכי יש לכך ערך מיוחד. כיון שהרב צבי יהודה הבין שבחלקים הספרדיים של העם היהודי נשארו רגשות לאומיים חזקים, ולכן ברור היה שמיסד הציונות יבוא מחלקים אלו של העם היהודי.

הרצל הינו צאצא ישיר של רבנו יוסף טאיטאצאק, שהיה גדול חכמי סלוניקי לפני כחמש מאות שנה. הוא היה בן דורו של רבי יוסף קארו, והיחיד שרבי יוסף קארו היה רועד מפניו. מסופר שהמגיד שהיה נגלה לרבי יוסף קארו ומגלה לו סתרי תורה, היה נגלה קודם לכן לרבי יוסף טאיטאצאק, וכן שהוא היה אחד מהשלושה שהיו ראויים לכתוב את השולחן ערוך. לא נשארו בידינו ספרים שהוא כתב, אך תלמידו הנאמן המהרשד"ם – רבי משה דמדינה, שהיה פוסק גדול מספר שרבי יוסף קארו העריך מאד את רבי יוסף טאיטאצאק.

האם ניתן את כהני דתנו למשול בנו? לא! האמונה היא אמנם הקשר המאחד אותנו; אולם חופשים אנחנו בכח החכמות והמדעים. ועל כן נפר כל תחבולות כהנינו אשר יאמרו למשול עלינו, כי נדע להגביל אותם בבתי מקדשי אל, כאשר נדע לאצור גם חיל עבאנו בבתי החילות. חיל העבא וכהני הדת שניהם כאחד נכבדים יהיו בעינינו, ככל הכבוד הגדול אשר ירחש לבנו אל משרות כהונתם, אשר עלינו לכבדן. אך בהנהגת עניני המדינה, אשר בכבודה יתימרו, אין להם כל עסק. (שם, עמ' 67-68)

**אלטנוילנד: סדר פסח והבן האובד
(הרצל עצמו?)**

"ואחד היה בין המסובים לשולחן הסדר, שקרא את המילים העבריות של ההגדה בדביקות של שב ממרחקים. דומה היה בעיניו כמי שמצא שוב את עצמו, ולא אחת שמו לו הגשותיו מחנק בגרונו עד שבדי עמל התאפק לבל יפרוץ בקול בכי. כמעט שלושים שנה עברו מאז שאל הוא עצמו בעודו ילד "מה נשתנה". אחר באה "ההשכלה", היענות מכל המסכת היהודית, - ולבסוף וממילא - הקפיצה לתוך הריק, מאחר שלא היתה לו עוד כל אחיזה בחיים. ובליל-הסדר הזה היה בעיניו כבן אובד שחזר.

הרב צבי יהודה הכהן קוק: להצדיק צדיקים

"בהמשך יום עליית נשמתו של מעוררנו הגדול בנימין זאב הרצל ז"ל בכתביו של בנימין זאב הרצל ז"ל אין דברי אפיקורסות. בכתבי יומנו כתוב: "אין אומתנו אומה אלא באמונתה". מי שחושב, מדבר וכותב ככה הוא איש-אמונה ולא אפיקורס. והדברים חוזרים אל קדושת גזע מחצבתו: מאת הגאון הקדוש ר' יוסף טאייטאצק ז"ל"

(http://meyda.education.gov.il/files/tarbut/pirsumeagaf/kitveet/264_5pdf.pdf)

רבי אליהו דוד רבינוביץ תאומים מפוניבז' (האדר"ת): האם מותר להשתתף בקונגרס הציוני?

"הרב מפולטבה שאל, אם מותר לו לקחת חלק בקונגרס הציוני הראשון. רבי אליהו דוד משיבו בזו הלשון: בדבר אסיפת באזל, אשר כבוד תורתו ישאלני, אם ייסע לשם על פי בחירת הציונים שבעירו, לא ידעתי מה זו שאלה? אם תעודת מסע והוצאת הדרך תהינה לו, מדוע ימנע עצמו מאסיפה רבה וקדושה כזו, אשר יתאספו אחינו מכל כנפי הארץ להרים קרן ישראל. למטרה קדושה הזאת נכספה וגם כלתה נפשי מאוד ואם כי לא דרכיהם דרכי... בכל זאת חלילה לנו להשליך דבריהם ועצותיהם אחרי גיוינו. יאמין לי כבוד תורתו, כי מדי דברי בזה כמו עתה בעת כתיבתי ימלאון עיני דמע גיל"

האדר"ת היה חותנו של הרב קוק ושימש כרבה של ירושלים בשנים תרנ"ט-תרס"ה. הרבנים צבי שינבר, יצחק גולדברג, הציונות הדתית, נחלים, עמ' 88

(http://meyda.education.gov.il/files/tarbut/pirsumeagaf/kitveet/264_5pdf.pdf)

קבלת הפנים בוילנא (1903)

"בשעה היעודה הגיעו שני הידידים אל המלון שבו התאכסן הרצל. אלפי יהודים הציפו את הכיכר שלפני בית-המלון. חרדת - קודש אפפה את כל העדה שהיתה מצפה בכליון-עינים לאורח הגדול. מנהיגי יהודי וילנה והנכבדים שבאו משאר ערים יצאו מאכסנייתו של הרצל. כולם היו לבושים בגדי-חג וחבושים צילינדרים שחורים. גם העגלונים ואפילו הסוסים, היו מקושטים חגיגית. והנה הופיעה דמותו

של הרצל. משכמו ומעלה עמד לפני מקבלי פניו. כפי הנראה היה זה בשבילו חידוש, להיפגש עם עדה גדולה כזאת של יהודים אחוזי התלהבות. כל מלווי של הרצל התיישבו בכרכרות והתהלכה זזה. וכאן קרה דבר שחישמל את כל הקהל: ר' אפרים הסנדלר הגיע במרוצה אל מרכבתו של הרצל, אחז בידיו באחד מאופניה האחוריים בכוח רב, עד שארבעת הסוסים הרתומים למרכבה עמדו מלכת... הרצל קם, התיישר במרכבה מלוא - קומתו, לראות מה קרה כאן, וברגע שהיפנה פניו אל הקהל - קרא ר' אפרים הסנדלר בקול: "דוד מלך ישראל חי וקיים!" וכל קהל - האלפים ענה אחריו בקריאות "הידד" ו"הורה!" שני הידידים נדחקו איכשהו באורח "בלתי-ליגאלי" עם קהל הקרואים לתוך בניין ה"צדקה גדולה", שבו נערכה קבלת-הפנים. בא-כוח הקהילה מסר לאורח ספר תורה קטן בתוך - ארון עץ מחוטב, לזכר ביקורו ב"ירושלים דליטא". אולם את הרושם החזק ביותר שבכל טכס קבלת-הפנים עשתה על הנער ברוך צוקרמאן הופעתו של רבי שלמה'לה דיין, הישיש לבן-השיער-והזקן, שנשא כפיו החיורות ובירך את הרצל ברכת - כוהנים: "יברכך ה' וישמרך".

עלייה לתורה בבאזל

מתוך כבוד לדת הלכתי בשבת שלפני הקונגרס אל בית הכנסת. ראש הקהילה קרא לי לעלות לתורה. ביקשתי מומר מרקוס מומראן (...) ישנן איתי את הברכה, וכשיעליתי אל הבימה הייתי נרגש יותר מאשר בכל ימי הקונגרס. המלים המועטות של הברכה העברית חנקו את גרוני מהתרגשות יותר מאשר נאום הפתיחה ונאוטם הנעילה וכל ניהול הדיונים.

(יצחק וייס, עמ' 75)

הרצל היה נרגש מאוד מקבלת פנים זו של המוני היהודים בוויילנה, וכאן הופיעו פתאום שוטרים וקוזאקים, ובמהלומות אכזריות פיזרו את ההמון. הרצל היה מזועזע. ותמונה זו, של הכאת יהודים בוויילנה, ליוותה אותו זמן רב.

(יצחק מאור, התנועה הציונית ברוסיה, הספרייה הציונית - הוצאת מאגנס, י-ם תשמ"ו,

עמ' 231-230)

הרב יחיאל יעקב ויינברג (שרידי אש): הרצל בעל תשובה הוא

...פעלה השפעת הרבנים שהמוני העם הרחבים לא נגררו אחרי דעתו של הרצל. אולם שום כוח לא היה יכול לעכב בעד מלה יחידה זו "הרצל" להכות שורש בנשמת האומה. צלילה של מלה זו לבדו דיו היה לעורר בלב כל איש ואיש מישראל זרם של רגשי החייאה פנימית... "הרצל" - בשם זה הרגישה האומה כל כך הרבה. מהו הקסם השפוף על פני שם בלתי עברי זה? סבורני שאת הרמז הנכון נמצא בתשובה שהשיב אחד מרבתי, גאון מפורסם וצדיק, לאחד מזוללי הציונים בחמת קנאתם? "הרצל בעל תשובה הוא". אמנם את הדרך הנכונה עוד לא מצא. ואולם הראה שצפון בו כוח של בעל תשובה אמיתי. איש כזה עלול בוודאי לתעות את חפשו את הדרך הנכונה ואולם בהכרח ימצאנה כן. בשביל עם ישראל היה הרצל בעל תשובה גדול, חלוצה של תקופת - תשובה גדולה ביהדות.

(...) נזכרים אנו באמונו העמוק באדם, רוח רגשו ואהבתו לילדים, דבקתו הילדותית באימו. ביתר בהירות מזהרת דתיותו של הרצל ממעשהו לפני צאתו לנסיעתו הידועה לרוסיה כדי להתראות עם המיניסטר פליווה. זמן מועט לפני צאת הרכבת נעלם הרצל: רצה להשתטח מתחילה על קברו של אביו. איזה דיפלומט אירופאי היה מתכוון לצעד דיפלומטי רציני כזה הכנה "סנטימנטלית" כזו

...לא הבטחותיו של הרצל, אלא אמונתו האישית והעמוקה היא היא שהדליקה בעם את האש הקדושה. העם החרד, שנשמתו המאמינה נעשתה יותר ויותר חדורת ייאוש ומפח נפש, כמהה למלה האחת: "אמונה"! התגעגעה פשוט לאיש שיכלה באש אמונתו האישית כל ספק מן הנשמה, שיפזר את ענני האנוכיות המגושמת וליהיב ללהבת אש את הניצוצות העמומים. לעם ישראל, לסוכן נעלה

ובטוח זה של אוצרות האנושיות הרוחניים-דתיים, הנטייה לאמונה היא הגורם הכי חשוב בחייו הנפשיים. ובאמת, אותה אישיות היודעת לעורר את נטייתו זו ולהוציאה אל הפועל יכולה למשול בעם ישראל. לעם הדת יש תמיד אוזן קשבת לכל דיבור בלב שלם הנובע מעמקי נפש מאמינה. ...רגש של אימון עמוק לו למאמין ולחולם. הרצל היה מאמין וחולם יחד.

(הרצל איש הדת, בתוך http://meyda.education.gov.il/files/tarbut/pirumeagaf/kitveet/264_5pdf.pdf)

הרב כלפון משה הכהן מג'רבה:

החלה רוח ה' לפעם את האיש הנעלה אשר על ידו התחוללה עצת ה' הרעיון הציוני... לא בלבד שלא שמעו אליו...אלא היו עוד רבים... שהתנגדו לו בפועל... והאיש הנעלה הזה אשר הקדיש כל ימיו למטרה רוממה זו לא נח ולא שקט... עד כי מצא לו אוזן קשבת... שהיה רגיל להשיבם 'אם תרצו אין זו אגדה. ... אחר הדברים האלה החלה רוח ה' לפעם בלב איש גיבור חיל ורב פעלים... הרצל שמו, אשר היה כמעט שקוע ואובד בין האומות... ויתן אל לבבו להטיב לעם ישראל וכרגע נהפך לאיש... [שהחל ב] מלחמת העצה והרעיון לראות אין ובמה לגאול את הארץ ואת ישראל".

(ירון נעים, הרצל לא מת, במוסף 'שבת' מקור ראשון ט' אייר תשע"ז, 5.5.2017)

"ירושלים!" אמר פרידריך (בבואת עצמו) בינו לבין עצמו בקול חלוש ורועד . ...אולי זיכרונות הם על מילים שנשתכחו משחר ילדותו? פסוקי תפילה שלחשו לפעמים שפתי אבא? הדרת ליל התקדש חג הפסח לשעבר נעורה פתאום וחלפה את נשמתו. אחד הפסוקים העבריים המעטים שהיו עוד זכורים לו, עלה באזנו כצליל רחוק: לשנה הבאה בירושלים!...זרם חם הציף עיניו הוא לא ידע נפשו. נשאר עומד והדמעות זלגו לאיטן על לחייו"

(אלטנוילנד, 115.)

הרב יחיאל יעקב ווינברג (שרידי אש)

רב מפורסם שהשתתף בקונגרס השני שב מושם (והוא אנטי-ציוני קנאי) ותיאר בספרו את הרושם העמוק שעשה עליו הרצל בבית הכנסת הבזילאי. הרצל נקרא ל"שלישי". בירך את ברכתו בקול הנוח. מעשה זה שהכל הגלים בו - עשה על הנאספים רושם מזעזע כל כך שבעיני כולם עמדו דמועות. מה פירושו של דבר זה? הוזה אומר: שהעם דימה או התנגע לראות את הרצל יהודי כשר ומאמין. ("הרצל איש הדת", מהדורת מלך שפירא, סקרנטון)

"יש רק דרך אחת להימלט מצרת היהודים, והיא: התשובה אל היהודיות..."

משיח בן יוסף: הראי"ה קוק בעקבות פטירת המנהיג הציוני

הרצל נפטר בוינה פחות מחודשיים אחרי עליית הרב קוק לארץ והתמנותו לרבה של יפו והמושבות. הרב הוזמן לשאת הספד לזכרו בטקס אזכרה שהתקיים ביוזמת היישוב, בבניין בנק אנגלו-פלסטינה ביפו. בהספד נשא הרב דברים שמשמשים עד היום אבן יסוד להבנת תהליך התחייה והגאולה של עם ישראל. קצרה היריעה מכדי לרדת לעומק משמעות דבריו שהועלו על הכתב תחת הכותרת "מספד בירושלים". נסתפק בקווי מתאר אחדים.

הרצל אומנם לא מזכר בשמו בהספד, אך התהליך שעורר והוביל זוכה בו לתואר "משיח בן יוסף". דברי הרב יונקים ממסורת עתיקה, שתחילתה עם בני יעקב והאימהות רחל ולאח, הרואה בעם ישראל שני מימדים שבאים לידי ביטוי בשני שלבים בגאולת העם עד שיבוא לצורתו השלמה: יוסף ויהודה, ומשיח בן יוסף ומשיח בן דוד. משיח בן יוסף מבטא את השלב הראשון הדומה בתכונותיו לסגולות יוסף המשביר. זהו שלב של תקומת האומה במימדיה החומריים - הכלכלי והמדיני - הוא כולל קיבוץ גלויות והתאחדות האומה בארצה, בעצם חזרת העם והארץ לחיים מעשיים על במת ההיסטוריה. זהו שלב הכרחי וחשוב, אך מטרתו ותמצית ייעודו - לשמש יסוד לשלב הבא הוא משיח בן דוד. בשלב זה מתגלה לא רק הגוף הלאומי כי אם כל אור הנשמה הישראלית. היא יונקת מן התורה ושואפת להופעת מלכות השם בעולם, לא רק מלכות בשר ודם. היא אומנם מתבססת על מלכות ארצית, אך היא מבטאת אידיאה גדולה בהרבה. לא תמיד שני הכוחות מתפתחים ומשתלבים בצורה הרמונית ומכירים בערכו ובנחיצותו זה של חברו. פירוד בין הכוחות או אי הכרה בחשיבותו העליונה של שלב משיח בן דוד טומנים סכנה איומה. מניעת פירוד זה והבנה על ידי כל כח את מקומו ואת זמנו זהו האתגר העיקרי של תקופת משיח בן יוסף שהרצל הינו התגלמותה הראשית והבולטת.

הרצל בעיני עם ישראל

"והנה בבת-אחת הוארה מעט הגלות שלנו. רודף שלום חדש דרך ברקיע שמינו; לא יהודי פוזל שמעיין בתנ"ך ופוזל אל הברית החדשה, אלא רודף שלום מסוג

אחר לגמרי, ששאף להשכין שלום בין החלום למציאות. הוטלה לאוויר קריאה - אם תרצו אין זו אגדה! ממש כמו שמוזיקאי גדול, גאוני, יוצר לחן חדש, שלא היה קיים אף פעם והוא נעשה ממש לצורך קיומי, כך, כדבר שהוא צורך קיומי, צלצל על שפתיים של יהודים השם החדש: דוקטור תאודור הרצל.

יחד עם השם הזה הזדרח אור בחיים היהודיים. המילים בסידור, שכבר היו ממלמלים אותן בלי כוח, קיבלו ממשות ונעשו ניכרות לעין. כוונתי, כמובן, למילים בעניין השיבה לציון - "בשנה הבאה בירושלים" - שעמה יקיץ הקץ על כל הצרות היהודיות.

רק אז נוכחנו שנעשינו לאפיקורסים חשאיים. התפילות והתחנונים השתחקו במשך השנים ומובנם טושטש ודהה.

יחד עם השם הרצל זכו התפילות לחיים מחודשים. ציון נעשתה קרובה, ממש סמוכה ונראית; ה"לשנה הבאה" הפך ליעד בחיים ולא למחוז חפץ שלאחר המוות.

(יעקב גלאטשטיין, כשיאש הגיע, עם. 77, תרגום מיידש דן מירון, הוצאת עם עובד, 2006)

ביקור בארץ אבותינו

הרצל ביקר בארץ פעם אחת, בסוף 1898. מטרתה המוצהרת של הנסיעה הייתה להיפגש עם קיסר גרמניה וילהלם השני כדי לזרזו לפעול אצל הסולטאן לטובת העניין הציוני, אך הייתה לנסיעה גם מטרה אחרת, סמויה יותר.

מול חופי יפו

האונייה הגיעה לחוף יפו באשמורת הבוקר. וולפסון ישן את שנתו בתאו. פתאום הוא שומע את קולו המקסים של הרצל " דוד ישן אתה? וולפסון פוקח את עיניו ורואה לפניו את הרצל הדור בלבשו כהולך לקבל פני מלך. "רצונך לראות את ציון אימנו?"- אמר לו הרצל - "קום וראה את האורות הקורצים אלינו מיפו עירנו". וולפסון קם, התלבש ועלה על הסיפון. בעומדו על יד הרצל נשען על המעקה ראה שתי טיפות דמעה גדולות מזהירות בעיני הרצל ומתגלגלות ויורדות על זקנו".

(יורם מרירוק, עם הרצל לירושלים, ההסתדרות הציונית, עמ' 23)

קבלת פנים במושבות

הרצל הצניע את פרסום הגעתו והשתדל שלא לבלוט. וכל אימת שקהל ביקש להריע לו הרצל ביקשם להתאפק. שמא יתפרש ביקורו כהפגנה פוליטית. הוא ביקר במושבות במשך יומיים ביומנו רשם: "כשעזבנו את ראשון-לציון. יצאנו לפני הצהריים. במרחק כחצי שעה נמצא כפר היהודים ואדי-חנין [נס-ציונה]. שם קיבלו את פנינו כל בני המקום; ילדים שרו שירים, איש זקן הגיש לי לחם ומלח ויין, פרי אדמתו.... .... המשכנו בנסיעה. קבוצת פרשים באה לעברנו בסערה מן המושבה רחובות, כעשרים בחורים שערכו לפנינו מין פנטסיה והקיפו את העגלה שלנו במצהלות של שירים עבריים... עינינו מלאו דמעות בראותנו את הרוכבים הזריזים והאמיצים האלה, שלכמותם עשויים להתגלגל הצעירים שלנו מוכרי המכנסיים [דימוי אנטישמי שהיה מקובל בגרמניה]. הידד! קראו בקול ויצאו בדהרה סוערת על פני השדה, רכובים על סוסיהם הערביים הקטנים". "ברחובות - הפגנה גדולה עוד יותר; כל הכפר קידם אותי בסך. הילדים זימרו. בהתחשב באמצעיהם הדלים - קבלת-פנים מלכותית".

יום ה' 27.10.1898 אחרי הצהריים. (יומן)

ירושלים

הרכבת איחרה איחור רב, המסע ערך כ-4 שעות. הרצל הגיע לעיר לאחר כניסת השבת כשהוא קודח מחום. "בנסיעה הזאת הכרנו את א"י... היו רגעים אחדים מרגשים ונוגעים עד הלב, כמו למשל הכניסה בליל ירח אל עיר הקודש ירושלים. הקווים של החומה העתיקה, עטופי ערפל, התנשאו אל הרקיע, ובבת אחת נעשה לנו מובן, כי מלבד הכיסופים המיסתוריים ריטטה בוודאי בתפילותיהם העתיקות של היהודים גם תשוקה ארצית לשיבה לירושלים. זו היתה עיר נהדרת היושבת נישאה וגאה בין ההרים. וכשעמדנו לאחר ימים אחדים על הר הזיתים וראינו משם

את מראה העיר כולה מתחתינו, כמו שמשקיפים מעל הג'ניקולו על פני רומא, אמרנו לעצמנו בנפשנו, כי גם ירושלים יכולה עוד לשוב ולפרוח ולהיות עיר רבת תפארת בתקופה שאותה אנו מכירים.

בפני עם ועולם, כרך ב, עמ' 49-50.

וכך סיפר דוד משה שו"ב ממקבלי פניו: בדרכנו מיפו לירושלים, מרוב הדוחק והחום ברכבת, חלה הד"ר הרצל בקדחת עזה שהפילה אותו למשכב עד יום א'. משום כך, בלכתנו מן התחנה העירה, בראותי שאין לו כוח ללכת ברגל, אמרתי לו שמפני היותו חולה מותר לו לנסוע בעגלה, כי מלון קמיניץ היה מחוץ לעיר, והדרך רחוקה מאד. אבל הרצל לא רצה בשום אופן לנסוע בעגלה, שלא לחלל את השבת. למרות מה שביארתי לו כי לגבי חולה אין כאן משום חילול שבת - הוא באחת: "זו לי הפעם הראשונה בירושלים עיר הקודש, איני חפץ לנסוע".

עם הרצל לירושלים, עמ' 52

(http://www.aboutisrael.co.il/heb/site.php?site_id=285&parent_id=279)

ירושלים החדשה, 25 שנה אחרי הביקור (אלטנוילנד)

"עיר שוקקת רעננות ותפארת נעורים. בראשונה היתה ירושלים מוטלת מתה, עתה קמה לתחייה. מיריחו באו הלום, ועתה עמדו רגליהם על הר הזיתים, אותו הר קדומים נפלא שמעל פסגתו יכול המבט לחבוק מרחבים עצומים. עוד נותרה המחוז המקודש לכלל האנושות; עוד התנוססו בה הסמלים שהקימה אמותם אמונתם??? של דורות רבים ושל אומות רבות; אלא שעל אלה נוסף דבר חדש, כביר מרנין: רוח-חיים!"

(הציטוטים הועתקו מתוך:

(http://www.aboutisrael.co.il/heb/site_intro.php?parent_id=279)

על ערש דווי:

לחברו: "הבא את ברכתי שלום לארץ הקדושה. הגד לה, שנתתי את דם לבי למען עמי".
לצעירים שהיו מהלכים בצעדי-חשאים מתחת לחלון חדרו: פתאום הזדקף כאחד האימפרטורים ואמר בקול של נביא: "בני עמי אנשים טובים ומצויינים הם. הם יראו את הארץ וירכשוה..."

אחרית דבר:

אדם בצמיחה ובהתפתחות מתמדת שלא נח לרגע, המהפכה שחווה ושהחזירה את הרצל אל חיק עמו ואל לב תהליך תקומת ישראל, לא פסקה מאז התעוררה בו בסערה ערב כתיבת "מדינת היהודים". ישנה נטייה רווחת לרצות למקם אותו על מעין סרגל יהדות, כל אחד לפי השקפתו ועניינו, זה כבן אובד וזה כבן אבוד, זה כמנהיג לאומי וזה כדתי למחצה. אך נראה כי אין עוול גדול יותר שאנו יכולים לעשות להרצל ולעצמנו מאשר להכניסו למגירה ולקבע אותו במדרגה כלשהי בסולם הזהות והיהדות. יהיה בכך עוול לו, כי כל מהות שליוחתי הייתה להוציאנו מן ההגדרות המצמצמות את יהדותנו אל זהות עם גדול שחוזר לחיות את במלוא שיעור קומתו של חייו הלאומיים בארצו. יהיה בכך עוול לנו, כי נפסיד הזדמנות יקרה לבחון את עצמנו ואת זהותנו. גם היום, הרצל יכול להמשיך ולעורר אותנו לשלב הבא, באידיאל האינסופי ששמו ציונות אם נרצה...

ליקט וכתב: אליעזר שרגורודסקי

רשימת מקורות

1. הרצל, בנימין זאב, מדינת היהודים
2. -----, אלטנוילנד
3. -----, בפני עם ועולם – נאומים ומאמרים
4. ציוניים א' 1895-1899, נאומים ומאמרים
5. ציוניים ב' 1899-1904, הספריה הציונית על יד ההסתדרות הציונית, 1976
6. וייס, יצחק, הרצל – קוראים חדשה, ידיעות ספרים, 2008
7. פרידמן, מרדכי, הסנה בוער ואוכל, הספריה הציונית של ההסתדרות הציונית העולמית, 2015
8. הרמתי, שלמה, הרצל ז'בוטינסקי - אור חדש על משנתם, מכון ז'בוטינסקי בישראל והמסדר ע"ש זאב ז'בוטינסקי, 2011
9. אשכנזי, יהודא לאון (מניטו), מספד למשיח?, מכון מניטו, 2006
10. אבנרי, שלמה, הרצל, מרכז זלמן שזר לתולדות ישראל, 2007
11. שגיא, אבי וידידיה צ' שטרן (עורכים), הרצל אז והיום – "מדינת היהודים" במדינת היהודים, מכון שלום הרטמן, הפקולטה למשפטים של אוניברסיטת בר אילן וכתר, 2008

מקורות באינטרנט:

- דף לתרבות יהודית, בנימין זאב הרצל, משרד החינוך, תשרי התשס"ה
1. http://meyda.education.gov.il/files/tarbut/pirsumeagaf/kitveet/264_5.pdf.pdf
  2. http://www.aboutisrael.co.il/heb/site.php?site_id=285&parent_id=279

ספרים בלועזית:

1. Weisz, Georges, Theodor Herzl – une nouvelle lecture, l'Harmattan, 2006
2. Weisz, George Yitshak, Theodor Herzl – A New Reading, Gefen Publishing House, 2013

הרצל: המנורה

היה היה איש, אשר הרגיש עמוק בנפשו את העני להיות יהודי. תנאי חייו לא היו רעים כלל. פרנסתו היתה מצויה ברוח ומאושר היה במשלח ידו, שנתן לו את היכלת ליצור ככל העולה על רוחו. כי אמן היה האיש. למקור מחצבתו היהודי ולאמונת אבותיו לא שם לב זה כבר, בעת שהופיעה השנאה הישנה בנוסחתה החדשה. ככל יתר חבריו חשב גם הוא, כי תחלף עד מהרה. אולם המצב לא הוטב וילך הלך ורע, ודברי השטנה, אף אם לא נגעו אל עצמו ואל בשרו, הכאיבו לו מיום ליום והיו בנפשו לפצע אנוש זב-דם. ויהי היום, וענות נפשו הפנימית, אשר טמן בחבו, הטתה את לבו לחפש ולדעת את מקורה, את יהדותו, ומה שאי אפשר היה לו בימים הראשונים הטובים, מפני שנתרחק ממנה כל כך, עלה לו עתה: התחיל לחבבה בכל לבבו ובכל נפשו. גם בדבר נטייתו המוזרה הזאת לא מהר לבקש חכמה וחשבון, עד שתקפה עליו באופן, שיצאה מגדר הרגשה כהה ותהי לרעיון זך ובהיר, כי יש רק דרך אחת להימלט מצרת היהודים, והיא: התשובה אל היהודיות...

[...] ובכן נתן אל לבו להדריך למצער את בניו בדרך הישרה. אותם אמר לגדל מנעוריהם ליהודים. לפנים היה עובר על החג, המגיה אורו על החזיון הנפלא של המכבים ביפעת זהרם של הנרות הקטנים, ולא עלה על לבו לחג אותו. ועתה שמש לו מקרה להכין לבניו זכרון יפה לימים יבאו. בתוך נפשותיהם הרכות אמר לטעת את האהבה למולדתם העתיקה. מנורה הוכנה; והשעה שאחז בפעם הראשונה את המנורה בעלת תשעת הקנים, החל איזה רגש נפלא לפעמו. גם בבית אביו, בשכבר הימים, בהיותו עוד ילד קטן, היו הנרות הקטנים דולקים, וקסם של ע-נג נעם היו שפוך עליהם. ומסורת זו לא נדמתה לו כקפואה ומתה. כן היה בחליפת העתים, הנר האחד מדליק את השני. [...]

בשעה שגמר בלבו לשוב אל עמו העתיק ולהודות בפומבי על תשובתו זו, חשב לעשות מעשה, שיש בו מן הישר והשכל. כי ימצא לו בדרך תשובתו גם מקום למלא את תשוקתו אל היפי, כזאת לא פלל מראש. ומה שמצא לא קל בערכו. המנורה בנגה נרותיה ההולך ורב היתה דבר יפה כל כך, אשר למראהו נעורו מחשבות הרבה. וילך ויתאר ביד אמנותו הטובה עליו ציור למנורה, אשר אמר לתתה לילדיו לשנה הבאה. באפן חפשי נצטייר יסודם של שמונה קנים, המתנשאים לגבה אחד ומשתרעים על פני המישור, ימינה ושמאלה לבסיס האמצעי. הוא השתחרר מן הצורה המסורה והקבועה וייצר יצירה טבעית, מבלי שים לב לבאורים אחרים, אם גם הודה בזכות קיומם. ובכל אשר הביא תנועה חדשה אל הצורות הקפואות, החזיק בכל זאת בחוקיהן, בסגנון המרומם והעתיק, שנערכו על פיו. זה היה עץ ארך-הענפים, וכעין גביע לכל ענף בקצהו, ובתוך גביעי הפרחים מקום לנרות.

בעבודה מלאת-מחשבות כזו עבר השבוע. הגיע הערב השמיני, שבו דולקים כל הנרות, אף גם התשיעי, השמש הנאמן, שכל תפקידו הוא רק להדליק את האחרים. שפעת אורה הפיצה המנורה. עיני הילדים הפיקו נגה. ובעיני מיועדנו היתה חזות הכל משל ודמיון להתעוררות האומה. בתחילה נר אחד, והנה עוד חשך, והנר היחידי עוד עצוב למראה. ואחריו ימצא לו חבר, ועוד אחד, ועוד אחדים. האפלה כליל תחלוף. בראשונה יזרח האור לצעירים, לדלים, ואחרי-כן ילון עליהם האחרים, אוהבי הצדק, האמת, החרות, ההתקדמות, האנושות, היפי. וכשכל הנרות דולקים נשתומם ונשמח על המפעל שנעשה ואין כהונה המאשרת את בעליה כזו של השמש בהיכל האור.